

УДК 340.12(477)

І. В. Процюк

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Принцип поділу влади визнається одним із головних для функціонування демократичної правової державності. Як показала практика, за відсутності поділу влади влада народу обмежується, втрачається його зміст як джерела влади. Побудова в Україні демократичної держави потребує втілення принципу поділу влади в механізмі функціонування та реалізації державної влади. Для осмислення значення й ролі цього принципу у світі та в Україні доцільно розглянути процес формування вчення про поділ влади.

Мета статті полягає в аналізі основних поглядів науковців минулого щодо організації державної влади, які привели до виникнення й закріплення на сьогодні в державно-правовій дійсності всіх демократичних країн принципу поділу влади, у розгляді причин необхідності саме такої організації влади.

Дослідження цих питань проводили багато знаних науковців як минулого, так і сучасності, а саме: Арістотель, В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, О.Г. Анікевич, В.Г. Атаманчук, М.І. Байтін, К.С. Бельський, С.В. Бобровник, О.Р. Дашковська, Ю.О. Дмитрієв, Л. Дюгі, Г. Єллінек, А.П. Заєць, В.Д. Зорькін, І.О. Ільїн, Т.В. Кашаніна, Б.О. Кістяківський, М.І. Козюбра, Ф.Ф. Кокошкін, І.Б. Коліушко, А.М. Колодій, О.Л. Копиленко, М.М. Коркунов, Н.С. Крилова, М.А. Крутоголов, С.Л. Лисенков, Д. Ллойд, Дж. Локк, Г.М. Манов, Ш.-Л. Монтеск'є, В.С. Нерсесянц, Платон, Полібій, О.В. Петришин, Ж.-Ж. Руссо, П.М. Рабінович, В.М. Селіванов, Ф.В. Тарановський, В.О. Тененбаум, Ю.О. Тихомиров, Ю.М. Тодика, В.Ф. Халіпов, М.В. Цвік, Т.В. Чехович, В.Є. Чиркін, В.М. Шаповал, Г.Ф. Шершеневич, Ю.І. Ющик та інші.

Здійснення влади розглядається як дуже складна й відповідальна діяльність. Тому із часів формування людського суспільства вона поділяється за певними напрямками, які реалізуються відокремленими від суспільства людьми. Так виникає розподіл праці під час реалізації владних повноважень, що є універсальною характеристикою соціального життя людства та має довгу еволюцію: від простих форм у первісному суспільстві до структурної диференціації соціальних, політичних, економічних функцій у сучасному суспільстві. Спочатку цей термін відображав завдання, які стоять перед індивідами й організаціями в процесі виробництва товарів і послуг. Щодо держави процес розподілу праці обумовлюється соціальним розподілом знань і можливостями, які втілюються в апараті управління, що має чітко визначену структуру.

Диференціація спеціалізованих функцій у суспільстві зумовлює збільшення кількості виконуваних соціальних ролей та обсягу операцій, а це у свою чергу під час здійснення влади приводить до поділу влади з її системою стримувань і противаг. Однак «розподіл праці» та «поділ влади» – поняття не тотожні, хоча взаємопов'язані й за деякими ознаками дуже схожі. Спробуємо показати, у чому полягає різниця між ними та в чому вони співпадають.

Розподіл праці між різними органами політичної влади виник задовго до формування класичних варіантів теорії поділу влади та її офіційного визнання. Ще мислителі давнини помітили, що в системі державних органів існує певна диференціація. В основу цієї диференціації покладено зміст функцій державної влади. Для виконання тієї чи іншої комбінації цих органів створюються відповідні державні органи й організації [24, с. 16].

Про ідею розподілу державних органів і їх функцій висловлювалися ще античні мислителі Платон, Арістотель, Полібій та інші. З огляду на сучасну для них історичну дійсність учені вказували на необхідність розподілу праці між окремими групами рабовласницького суспільства, на існування різних державних органів із властивими їм функціями, на необхідність розмежування їх повноважень.

Платон писав, що будь-яка робота виконується краще, «якщо виконувати одну яку-небудь роботу згідно зі своїми природними задатками, причому вчасно, не відволікаючись на інші роботи» [17, с. 146].

Арістотель вказував, що держава – це складне ціле, єдність у множині, яка складається зі специфічно різних, неподібних частин: по-перше, «законодавчого» органу (народні збори), у здійсненні функцій якого беруть участь усі вільні громадяни; по-друге, адміністративного чи урядового елемента, наділеного повноваженнями видавати веління; по-третє, судових органів, які чинять правосуддя. Отже, фактично він розрізняв законодавчу, адміністративну (виконавчу) та судову гілки влади [3, с. 512–514]. Однак, аналізуючи організацію кожного з державних органів, мислитель не торкався питань про характер їх взаємовідносин, форми їх взаємодії, протидії, взаєморівноваження, взаємостримування тощо, на що звернено увагу в доктрині розподілу влади [16, с. 188–189].

У Полібія отримала розвиток ідея про переваги змішаних форм правління, у яких перетиналися позитивні елементи царських, аристократичних і демократичних засад у політичному устрої суспільства, які, будучи складовими частинами одного цілого, існують уособлено, взаємно доповнюючи й врівноважуючи одна одну. Розглядаючи сучасні йому держави, філософ відмічав, що найкращим устроєм відрізняється Римська держава. У зв'язку із цим Полібій аналізує повноваження «трьох влад» у Римській державі: влади консулів, сенату й народу, у яких виражалися, відповідно, царська, аристократична й демократична засади [8, с. 68–69]. Проте в умовах Античності за слабкої інституціоналізованості державних органів процес і, відповідно, теорія розподілу влади не отримали свого завершення у вигляді закінчених політико-правових форм. Згодом еволюція античної державності від полісної демократії до деспотизму епохи пізньої Римської імперії фактично усунула актуальність проблеми.

Однак саме по собі існування органів законодавчих, виконавчих і судових є не свідомством, а лише необхідною передумовою здійснення в державі принципу розподілу влади.

Зміни в сприйнятті влади відбулися в часи Відродження в Європі та вплинули на порядок її організації, функціонування й легітимації. Так, у цей період відбувається повернення до античної спадщини, у тому числі до ідеї обмеження верховної влади. Саме в цей час у Європі народжуються політичні інститути, державні

установи, політико-правові концепції, які стали моделлю для розробників теорії поділу державної влади [7, с. 42–56].

Слід наголосити на тому, що теорія поділу влади як самостійна й цілісна політична доктрина сформувалась у період буржуазних революцій XVII – XVIII ст. Її поява пов'язується з виникненням в Англії в XVII ст. теорії Дж. Локка, який надав їй характеру універсальної доктрини в роботі «Два трактати про правління». Якщо перший трактат присвячено спростуванню феодально-патріархальних поглядів на божественне право абсолютизму королівської влади, то другий містить теорію конституційної парламентської монархії. Уряду передається лише частина повноважень (відправлення правосуддя, зовнішні зносини) заради ефективного захисту всіх інших: свободи слова, віри та насамперед власності [25, с. 52].

Для запобігання узурпації влади Дж. Локк розробляє принципи взаємозв'язку й взаємодії її окремих частин. На його думку, механізм забезпечення соціальної рівноваги складається із суверенітету народу, верховенства законодавчого органу в особі парламенту та виконавчої прерогативи короля, у віданні якого також знаходиться федеративна влада, що здійснює зовнішню політику держави. Законодавча влада має право вказувати, як повинна використовуватися сила держави для збереження співтовариства її членів, а тому вона є верховною, пріоритетною щодо виконавчої влади. Однак оскільки закони, яких мають постійно дотримуватися та дія яких є безупинною, можуть бути створені за короткий час, то немає необхідності, щоб законодавчий орган діяв увесь час. Дж. Локк розглядає подібну періодичність як одну з гарантій від можливої узурпації влади. Іншою гарантією є підпорядкованість законодавчої влади верховній владі народу, що постає з ідеї суспільного договору. При цьому виконавча влада є закономірним продовженням законодавчої влади, оскільки видані закони слід постійно виконувати [13, с. 346–351].

Г. Еллінек зазначав із цього приводу: «Зважаючи на важливість теорії Дж. Локка для пізнішого демократичного вчення про державу, зокрема, завдяки її впливу на американські конституційні закони, вона, однак, аж ніяк не пориває зв'язку зі старими англійськими поглядами на становище короля, щоб стати цілком на ґрунт теорії народного суверенітету. <...> До прерогативи короля Дж. Локк відносить, наприклад (у повній згоді зі староанглійськими поглядами), право визначати час, місце й тривалість парламенту. <...> Таким чином <...> король за Дж. Локком має бути названим вищим органом держави, сувереном» [9, с. 479, 483, 574, 567–577].

Наступним важливим кроком у розвитку вчення про поділ влади стала концепція Ш.-Л. Монтеск'є, відповідно до якої держава повинна мати три види влади: законодавчу, виконавчу й судову [11, с. 95–96].

Ш.-Л. Монтеск'є вперше розрізнув державні функції відповідно до наявних установ і запропонував розподіл їх між незалежними органами, яким повинні відповідати поділені гілки влади держави [9, с. 574–575]. Він обґрунтував неприпустимість зосередження всієї повноти державної влади в одних руках: «Усе загинуло б, якби в тій самій особі чи установі, що складається із сановників, дворян чи простих людей, були поєднані ці три влади: влада створювати закони, влада здійснювати постанови загальнодержавного характеру та влада судити злочини чи позови приватних осіб» [14, с. 290–291].

Крім того, Ш.-Л. Монтеск'є розглядає інші можливі варіанти часткового заперечення цього принципу, що обов'язково призводить до тиранії. Першим варіантом є поєднання виконавчої й законодавчої влади за окремого існування влади судової, другим – поєднання виконавчої й судової влади за окремого існування законодавчої влади, а третім – протистояння виконавчої влади поєднанню законодавчої й судової [11, с. 96–97]. Мислитель переконаний: «Якщо влада законодавча та виконавча будуть об'єднані в одній особі чи установі, то свободи не буде, оскільки можна остерігатись, що монарх чи сенат стануть видавати тиранічні закони для того, щоб так само тиранічно застосовувати їх. Не буде свободи й у тому випадку, якщо судова влада не буде відокремлена від влади законодавчої та виконавчої. Якщо її буде об'єднано із законодавчою владою, то життя й свобода громадян потраплять у владу свавілля, оскільки суддя буде законодавцем. Якщо судова влада буде об'єднана з виконавчою, то суддя отримає можливість стати гнобителем» [14, с. 212].

Ш.-Л. Монтеск'є надає особливого значення системі взаємних стримувань і противаг між гілками влади. Наприклад, він наголошує на тому, що законодавчі органи не повинні збиратися з власної ініціативи та не мають права здійснювати саморозпуск. Час їх скликання й тривалість засідань визначаються виконавчою владою. Законодавчі збори не повинні мати владу судити особу виконавчої влади, а суди покликані тлумачити закон для блага самого закону [14, с. 119]. У результаті поступового з'ясування прав і повноважень кожної з гілок державної влади він доходить висновку про досягнення стану повного їх збалансування й рівноваги [11, с. 100]. Ця ідея знайшла підтримку інших мислителів. Так, Ж.Ж. Мун'є, автор перших трьох глав Декларації прав людини й громадянина, зазначав: «Щоб гілки влади були дійсно розділеними, вони не повинні бути цілком відокремленими одна від одної» [4, с. 34].

На підставі критичного аналізу попередніх конструкцій розглядуваної теорії поділу державної влади Ш.-Л. Монтеск'є надав їй класичного вигляду у формі тричленного поділу, збагативши її новими положеннями, які дали поштовх новому етапу розвитку цієї теорії. Він проголосив поділ державної влади політичним принципом державного устрою, що забезпечував свободу громадян у суспільстві. Ним уперше було підкреслено, що цей політичний процес означає не лише простий поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, а й взаємне її стримування та співпрацю.

На відміну від Ш.-Л. Монтеск'є Ж.-Ж. Руссо висунув ідею суверенітету народу, стверджуючи, що три влади – це не більше, ніж прояв єдиної влади – верховної [23, с. 38], тобто влади народу. Творці теорії народного суверенітету вважали протиприродним поєднання ідей народного суверенітету й поділу влади, проголошуючи, що свобода становить собою свободу народу як цілого [18, с. 20]. Теоретично вчення про народний суверенітет означало, що принцип поділу державної влади має другорядне значення [9, с. 481].

Ж.-Ж. Руссо розумів поділ влади в державі як своєрідний поділ єдиного організму на функції: «Кожна вільна дія має дві причини, які, узгоджуючись, викликають її: одна з них – моральна, а саме воля, яка визначає дію, інша – фізична, а саме сила, яка виконує її. <...> Політичний організм має ті самі русійні при-

чини. Тут також розрізняють силу й волю. Останню називають законодавчою владою, а першу називають виконавчою владою. Законодавча влада належить народу та може належати лише йому» [19, с. 377–378]. У цьому мислитель, безсумнівно, мав рацію.

Виконавча влада є лише посередником між підданими й сувереном, а також уповноважена виконувати закони, охороняти свободу. Ж.-Ж. Руссо стверджує: «Якщо суверен захоче управляти або магістрат приймати закони, або якщо піддані відмовляться підкорятися, то на зміну порядку прийде безлад, сила й воля перестануть діяти узгоджено, і держава, розпадаючись, впаде в деспотизм або анархію. Зрештою, оскільки є лише одне середнє пропорційне в кожному відношенні, у державі можливе лише одне добре правління» [19, с. 379].

Світова конституційно-правова практика пішла шляхом закріплення як принципу народного суверенітету, так і принципу поділу влади. Уже перші Конституція США (1787 р.) і Конституція Франції (1791 р.) фіксують обидва принципи. У цілому ж можна констатувати, що вищезгадані теорії наклали відбиток на всі ліберальні конституції сучасності.

Визначаючи державу як об'єднання великої кількості людей, підлеглих правовим законам, І. Кант вказував на наявність у ній трьох влад, що становлять собою загальним способом об'єднану триєдину волю. У принципі поділу державної влади філософ бачив найсуттєвішу належність правильного устрою держави: «Про ці три види влади правильніше буде сказати, що <...> воля законодавця бездоганна, здатність до виконання у верховного правителя нескорима, а вирок верховного судді незмінний» [10, с. 234, 237]. Учений чітко відокремлює державу як соціальний феномен (царство свободи) від сукупності (системи) її органів (державного апарату), за допомогою яких здійснюється сам процес управління. І. Кант пише, що в кожній державі існують три загальним чином об'єднані влади: верховна (суверенітет) в особі законодавця, виконавча в особі правителя (який править відповідно до закону) та судова в особі судді (яка присуджує кожному своє відповідно до закону) [10, с. 220]. Проте вони є вираженням єдиної волі, чого зовсім не було в Ш.-Л. Монтеск'є. Учений розвиває ідею про координування всіх трьох гілок влади, про підпорядкування їх одна одній із метою запобігання узурпації однієї з них функцій іншої, а також думку про те, що шляхом об'єднання тих чи інших функцій вони кожному підданому надають його права.

Французький мислитель Б. Констан розробив теорію, яка тривалий час була загальновизнаною доктриною буржуазних політиків Франції та інших країн. Найцікавішою та найбільш методологічно значимою в його вченні є ідея «нейтральної», «арбітражної» влади глави держави. Запропонована Б. Констаном система поділу й рівноваги гілок влади в конституційній монархії заслуговує на особливу увагу й нині. Її основними елементами є такі: 1) нейтральна влада, що уособлюється главою держави – монархом, який не повинен бути главою влади виконавчої; монарх бере участь у здійсненні влади, попереджає конфлікти між її гілками, забезпечує їх погоджену діяльність; йому належать права вето, розпуску виборної палати, він призначає членів спадкоємної палати перів, здійснює право помилування; король ніби стоїть вище людських хвилювань, утворюючи своерідну сферу величі й без-

пристрасності, він не має жодних інтересів, окрім охорони порядку та свободи; 2) влада виконавча, що здійснюється міністрами, відповідальними перед парламентом; 3) влада законодавча, тобто «влада громадської думки»; це представницький орган, що має формуватися на засадах високого майнового цензу, оскільки лише багаті люди мають освіту й належне виховання, необхідні для усвідомлення суспільних інтересів; біднякам надавати політичні права не слід, оскільки вони спробують використати їх для зазіхання на власність; 4) самостійна судова влада.

Окрім того, Б. Констан підкреслював важливість дії системи стримувань і противаг. Поділ влади, на його переконання, стає небезпечним і приносить нещастя, коли влада, якій доручено контролювати виконання законів, не має права виступити проти законів, які вона вважає небезпечними [2, с. 374–384].

Важливою в розвитку політико-правової думки є позиція видатного німецького мислителя Г.В.Ф. Гегеля. Уявлення Арістотеля й Платона про державу як досконалу (а отже – первинну за своєю суттю щодо окремого індивіда) моральну цінність філософ поєднує із запозиченими в Ж.-Ж. Руссо тезами про свободу як принцип держави [6, с. 71–72]. У трактуванні Г.В.Ф. Гегеля держава у своєму розвиненому вигляді становить конституційну монархію, засновану на поділі влади (на законодавчу, урядову та владу государя).

Під час розробки власної концепції правової державності Г.В.Ф. Гегель, у цілому погоджуючись з ідеями Дж. Локка й Ш.-Л. Монтеск'є, називає належний поділ влади в державі гарантією публічної свободи. Водночас він вважає твердження про самостійність видів влади та їх взаємне обмеження помилковим, оскільки за такого підходу вже ніби передбачається їх взаємна ворожість, явна протидія. У результаті виникає лише «загальна рівновага», а не «жива єдність». Мислитель підтримує таку органічну єдність влади, за якою всі три її гілки виходять із могутності цілого та постають його органічними частинами [5, с. 41]. Саме в пануванні цілого, у залежності й підпорядкованості різних гілок влади державній єдності полягає сутність внутрішнього суверенітету країни.

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що теорія поділу державної влади є надбанням багатьох поколінь учених, результатом багатовікової еволюції державності, пошуків найбільш вдалих механізмів, які охороняють суспільство й особу від деспотизму. У системі чинників, що зумовили зародження та розвиток цієї теорії, насамперед варто назвати історичний процес, який виявив себе в переході до більш високого рівня соціальної й державної організації.

Як відомо, уже перші конституційні системи намагалися втілити ідею поділу влади з метою якомога ефективнішого здійснення головної функції держави – охорони прав і свобод людини [21, с. 52]. Із часів буржуазно-демократичних революцій XVII – XVIII ст., які завершилися перебудовою державного апарату на засадах теорії поділу державної влади, про її поділ у державі говорять як про конституційний принцип [1, с. 86], закріплення й реалізація якого характеризує державу як демократичну та правову. Теорія поділу державної влади стала настільки популярною, що провідні діячі більшості країн під час розробки конституцій прагнули побудувати систему державного управління на її основі, проте з урахуванням національних особливостей. Однак уперше принцип поділу влади було трансформова-

но в систему стримувань і противаг, засновану на проголошенні організаційної незалежності трьох гілок державної влади, завдяки науковцям і політичним діячам США [27, с. 12].

Поділ влади поступово перетворився на загальновизнаний принцип демократичної правової держави. Так, у ст. 16 Декларації прав людини й громадянина, прийнятій 26 серпня 1789 р. Національними зборами Франції, проголошується: «Будь-яке суспільство, у якому не забезпечено користування правами та не проведено поділ влади, не має Конституції» [25, с. 209]. Звичайно, автори Декларації прав людини й громадянина мали на увазі не просто певний письмовий текст, названий конституцією або основним законом держави. Під словом «конституція» вони розуміли демократичний конституційний устрій, заснований на визнанні й реалізації основних прав і свобод людини та поділі державної влади. Уперше в Європі в конституційному порядку поділ державної влади було сформульовано в Конституції Франції від 3 вересня 1791 р., а в Конституції Французької Республіки 1848 р. закріплено: «Поділ влади – це перша умова вільного правління» [26, с. 250].

У цьому контексті цікавим є також український досвід. Ще із часів козацької доби були намагання розподілу влади між декількома особами чи органами (наприклад, гетьманом і національними зборами, гетьманом і козацькою старшиною, судами), що можна розглядати як перші спроби її поділу, здійснені козацтвом в актах конституційного значення, зокрема таких, як Гадяцький договір і Конституція П. Орлика. Гадяцький договір 1658 р. передбачав перебудову польської Речі Посполитої на федерацію трьох самостійних держав: Польщі, Литви й України. Законодавча (найвища) влада повинна була належати національним зборам депутатів від усіх земель Великого Князівства Руського, виконавча – гетьманові, який обирався довічно й затверджувався королем, а судова – судовому трибуналу [20, с. 21].

Відомою пам'яткою української політико-правової думки козацької доби, яка ввібрала в себе передові досягнення української та європейської політичної думки, є конституційний акт (угода), підписана 5 квітня 1710 р. в м. Бендери гетьманом П. Орликом, Генеральною старшиною та козаками («Пакти та конституції законів та вольностей Війська Запорізького між ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким»). Цей документ залишається видатним в історії України та заслуговує на увагу в контексті аналізу поділу державної влади.

Так, розділ 6 Конституції П. Орлика фактично визначав засади здійснення влади в козацькій державі, містив обмеження прерогатив гетьманської влади з метою уникнення загрози встановлення деспотичного правління та декларував створення інституту публічної ради [22]. «Для публічної рівноваги порядку» [12, с. 17], для запобігання узурпації влади в руках гетьмана при ньому мала існувати Рада, без згоди якої він не мав права прийняти рішення «на власний розсуд із будь-якої серйозної справи» [12, с. 18]. До складу Загальної Ради мали входити радники в особі генеральної старшини, яка постійно перебувала при резиденції гетьмана, і полковники, які керували окремими полками в містах. Договір з П. Орликом наділяв їх також функціями гетьманських радників. За згодою гетьмана до Ради обиралися

по одному від кожного полку особливі генеральні радники з «людей літніх, розумних і заслужених», а також «посли від запорожців». Отже, у Раді мали бути представлені інтереси значної частини населення.

Функції Ради визначалися договором і зводилися до пильнування за «цілістю батьківщини, про її загальне благо та про всі публічні справи» [12, с. 18]. Вагомі владні повноваження старшини, зазначені в цьому акті, обмежувалися стримуючим механізмом владних органів, який проявлявся в обов'язку генеральної старшини доповідати гетьманові про всі «публічні справи, що перебувають у її віданні» [12, с. 19]. Згідно з Конституцією П. Орлика шляхом передачі частини судових функцій гетьмана генеральному суду виокремлювалася судова гілка влади. Отже, Конституція П. Орлика стала теоретичним підґрунтям організації державної влади на засадах її поділу між різними органами, хоча на час підписання угоди реальної політичної влади, принаймні в її сучасному розумінні, в Україні ще не було.

З моменту виникнення держави кращі представники людства намагалися знайти найбільш оптимальне поєднання необхідності соціального регулювання, владних претензій державного апарату та можливості вільного розвитку суспільства.

У процесі розвитку досліджуваної теорії доцільно виділити три макроетапи. Перший характеризується виникненням ідеї поділу (обмеження) державної влади в стародавньому світі та в добу середньовіччя, коли формувалося світоглядне підґрунтя, інтелектуальне середовище, у якому стало можливим виникнення ідеї обмеження влади. Цей етап у свою чергу поділяється на два періоди: виникнення ідеї обмеження публічної політичної влади в античній науковій традиції та християнська інтерпретація проблеми співвідношення особистості й влади в соціально-політичних доктринах середньовіччя.

Другий етап розпочинається з наукового оформлення самої теорії в епоху Відродження, до якого включається практичне застосування цього принципу в правових системах держав Нового часу, тобто практична реалізація наукової концепції. У ньому також можна виділити два періоди: виникнення теорії поділу державної влади та конституційно-правове закріплення принципу поділу державної влади в правових системах так званих перших демократій.

На третьому етапі теорія поділу державної влади поступово трансформується у своєрідний імператив сучасної державності. Він охоплює розвиток сучасної теорії поділу державної влади як елемента загальної теорії правової держави.

Література

1. Janda K. The Challenge of Democracy. Government in America / K. Janda, J. Berry, J. Goldman. – Boston : Houghton Mifflin Co, 1989. – 738 p.
2. Антология мировой правовой мысли : в 5 т. / Г.Ю. Семигин и др. – М. : Мысль, 1999– . – Т. 3 : Европа. Америка: XVII – XX вв. – 1999. – 829 с.
3. Аристотель. Политика / Аристотель // Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – пер. с древнегреч. – М. : Мысль, 1976–1983. – Т. 4. – 1983. – С. 38–52.
4. Веніславський Ф.В. Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України / Ф.В. Веніславський // Право України. – 1998. – № 1. – С. 34–38.
5. Гомеров И.Н. Государство и государственная власть: предпосылки, особенности, структура / И.Н. Гомеров. – М. : ООО «Изд-во ЮКЭА», 2002. – 830 с.

6. Дзьобань О.П. Теоретичні основи поділу та взаємодії влади (історико-філософський аспект) / О.П. Дзьобань // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 11. – С. 60–80.
7. История буржуазного конституционализма XVII – XVIII вв. / редкол. : П.С. Грацианский, В.Г. Каленский, В.С. Нерсесянц. – М. : Наука, 1983. – 426 с.
8. История политических и правовых учений : [учебник] / под ред. В.С. Нерсесянца. – М. : Инфра-М, 1996. – 728 с.
9. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек ; вступ. ст. И.Ю. Козлихина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 752 с.
10. Кант И. Собрание сочинений : в 6 т. / И. Кант ; под общ. ред. В.Ф. Асмуса. – М. : Мысль, 1963–1966. – Т. 4. – Ч. 2. – 1965. – 478 с.
11. Коваленко А.А. Виконавча влада в системі поділу влади в концепції Ш.-Л. Монтеск'є: історико-політологічний аспект / А.А. Коваленко // Держава і право. Серія «Юридичні і політологічні науки» : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. 9. – С. 95–100.
12. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність / Ю.С. Шемшученко, І.О. Кресіна та ін. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 400 с.
13. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк // Локк Дж. Сочинения : в 3 т. / Дж. Локк ; пер. с англ. и лат. и сост. под ред. А.Л. Субботина. – М. : Мысль, 1985–1988. – Т. 3. – 1988. – С. 135–406.
14. Монтескье Ш.-Л. О духе законов: избранные произведения / Ш.-Л. Монтескье. – М. : Госполитиздат, 1955. – 672 с.
15. Морозова Л.А. Теория государства и права : [учебник] / Л.А. Морозова. – М. : Юристъ, 2004. – 414 с.
16. Нерсесянц В.С. Политические учения Др. Греции / В.С. Нерсесянц. – М. : Наука, 1979. – 263 с.
17. Платон. Государство / Платон // Платон. Сочинения : в 3 т. / Платон – пер. с древнегреч. – М. : Мысль, 1970–1971. – Т. 3. – 1971. – С. 80–416.
18. Полянский И.А. Правовая природа исполнительной власти и место в организации государственной власти / И.А. Полянский // Известия вузов. Серия «Правоведение». – 1999. – № 4. – С. 18–27.
19. Руссо Ж.-Ж. Суспільний договір / Ж.-Ж. Руссо // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / [С.П. Головатий, М.І. Козюбра, О.І. Сироїд та ін.] ; відп. ред. С.П. Головатий. – К. : Книги для бізнесу, 2008. – С. 350–380.
20. Слюсаренко А.Р. Історія української Конституції / А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К. : Право, 1997. – 464 с.
21. Стецюк П.Б. Основы теории конституции та конституціоналізму. Частина перша : [посібник для студентів] / П.Б. Стецюк. – Львів : Астролябія, 2003. – 232 с.
22. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О.І. Салтовський. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
23. Тихомиров Ю.А. Власть в обществе: единство и разделение / Ю.А. Тихомиров // Советское государство и право. – 1999. – № 2. – С. 35–43.
24. Тихомиров Ю.А. Разделение властей или разделение труда? / Ю.А. Тихомиров // Советское государство и право. – 1967. – № 1. – С. 14–22.
25. Фоков А.П. Судебная власть в системе разделения властей (научно-правовые, философские и исторические аспекты) / А.П. Фоков // Государство и право. – 2000. – № 10. – С. 51–56.
26. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран / под ред. З.М. Черниловского. – М. : Юридическая литература, 1984. – 472 с.
27. Цвик М.В. О современной трактовке теории разделения властей / М.В. Цвик, Е.Р. Дашковская // Проблемы законности : Республ. межвед. науч. сб. / отв. ред. В.Я. Таций. – Х. : Основа, 1993. – Вып. 28. – С. 10–16.

Анотація

Процюк І. В. Формування концепції поділу державної влади. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню формування й розвитку принципу поділу влади. Проаналізовано позиції науковців, які є основоположниками цього принципу. Звернено увагу на необхідність його закріплення як основоположної засади демократичної правової держави в законодавстві та реалізації в державно-правовій практиці.

Ключові слова: поділ влади, розподіл праці, демократія, система стримувань і противаг.

Аннотация

Процюк И. В. Формирование концепции разделения государственной власти. – Статья.

Статья посвящена исследованию формирования и развития принципа разделения власти. Проанализированы мнения ученых, являющихся основоположниками данного принципа. Обращено внимание на необходимость его закрепления как основополагающей основы демократического правового государства в законодательстве и реализации в государственно-правовой практике.

Ключевые слова: разделение власти, разделение труда, демократия, система сдержек и противовесов.

Summary

Protsyuk I. V. Formation of the concept of separation of powers. – Article.

The article investigates the formation and development of the principle of separation of powers. Analyzed the opinions of scientists, is the founder of this principle. Drawn attention to the need to consolidate it as the fundamental basis of a democratic state of law in the legislation and in the implementation of state-legal practice.

Key words: separation of powers, division of labor, democracy, system of checks and balances.

УДК 342.12

В. В. Сокуренько

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Слід відзначити, що впродовж 2013–2014 років було ухвалено понад 150 нормативно-правових актів різної юридичної сили, які дозволили виконати такі завдання: 1) удосконалити засади державної політики у сфері оборони, розробити напрями технічного переоснащення Збройних Сил України; 2) розширити межі участі Збройних Сил України в міжнародних операціях із підтримання миру й безпеки та налагодити співробітництво з окремими країнами, продовжити конструктивне партнерство в рамках міжнародного співробітництва; 3) підняти престиж та конкурентоздатність військової служби на ринку праці шляхом поетапного збільшення протягом двох років грошового забезпечення військовослужбовців та унормувати виплату з 1 січня 2014 року грошової компенсації за піднайом (найом) жилих приміщень.

Загальні питання дослідження державної політики у сфері оборони частково знайшли своє відображення в дослідженнях таких учених, як О.М. Бандурка, І.І. Гаврад, І.М. Ілінський, Д. Кілпатрік, Л. Пал, В.Д. Попов, В.Ф. Халіпов та інших.

Визначальне місце в системі підзаконних нормативно-правових актів відведено *Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку України 2020» [1]*, метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед буде здійснюватися за трьома векторами: 1) вектор розвитку; 2) вектор безпеки; 3) вектор відповідальності. Стратегія передбачає в рамках названих трьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави. Так, у рамках реалізації вектору безпеки